

*Til Norgesuniversitetet
Fra Spesialkompetansegruppen om den voksne student
26. november 2007*

Sluttrapport fra Spesialkompetansegruppen om den voksne student

1. Spesialkompetansegruppen om den voksne student

Spesialkompetansegruppen om den voksne, fleksible student ble oppnevnt av Norgesuniversitetet i brev datert 9. mars 2006. Gruppen har bestått av følgende medlemmer:

- Professor Gunnar Grepperud, Universitetet i Tromsø
- Professor Annette Lorentsen, Aalborg Universitet
- Dosent Gunilla Roos, Uppsala Universitet
- Forsker Wenche M. Rønning, NTNU
- Professor Anne Marie Støkken, Høgskolen i Agder (leder)

Gruppen har hatt til sammen seks møter, tre i 2006 og tre i 2007.

2. Gruppens arbeid

Arbeidet har vært konsentrert om to hovedoppgaver:

- 1) Planlegging og gjennomføring av konferansen *Den usynlige student* i Oslo 25. og 26. april 2007.
- 2) Arbeid med et felles skandinavisk bokprosjekt: Rønning, W. M (red): *Den usynlige student*. Trondheim: Tapir akademisk forlag 2007.

Konferansen "Den usynlige student"

Formålet med konferansen var å rette søkelyset mot studiesituasjonen for voksne studenter i fleksibel utdanning og de utfordringer universiteter og høgskoler står overfor i møtet med denne studentgruppen. Ambisjonen var å formidle til et bredt skandinavisk publikum resultater og erfaringer både fra skandinavisk forskning på feltet og fra et større internasjonalt fagmiljø.

Konferansen samlet 100 deltakere.

Fire sentrale forskere i feltet var hovedinnledere den første dagen: Patricia Gouthro fra Mount Saint Vincent University i Canada, John Richardson fra britiske Open University, Agnieszka Bron fra Stockholms Universitet og Henning Salling Olesen fra Roskilde Universitetscenter.
<http://norgesuniversitetet.no/artikler/2006/usynlig>

I tillegg var Stjernøutvalget representert med en innledning av lederen professor Steinar Stjernø. Dessuten ble utvalgte deler av boka "Den usynlige student" presentert. I etterkant av konferansen ble det organisert en egen forskersamling.

Bokprosjektet "Den usynlige student"

Bokprosjektets utgangspunkt har vært at voksne studenter som følger fleksible studier (distansestudier, nettstudier, desentraliserte studier o.l.) er en av de raskest voksende studentgrupper i skandinavisk høyere utdanning. Paradoksalt nok har dette samtidig vært en "usynlig gruppe" i den betydning at den er viet liten utdanningspolitisk og forskningsmessig oppmerksomhet.

I boka legges det til grunn at voksne studenter i fleksibel utdanning skiller seg fra andre studenter ved at studiene primært foregår andre steder enn ved utdanningsinstitusjonene ("off-campus"). De studerer stort sett alene og de må tilpasse studiene til krav, oppgaver og tidsdisposisjoner i hjem- og arbeidsliv. Med dette som utgangspunkt har vi analysert og drøftet hvordan voksne studenter gjennomfører studier innenfor rammen av en hverdagskontekst som består av familie, arbeidsliv og fritid.

Gjennom det forskningsarbeidet som ligger til grunn for boka er det bygd opp en database med et omfattende datamateriale fra Danmark, Norge og Sverige. De danske dataene omfatter to større kartlegginger av henholdsvis ca 3700 og ca 1500 studenter. I Norge er det primært inkludert data fra prosjektet "Den voksne, fleksible student" finansiert av (tidligere) UFD og NUV, og det omfatter en kartlegging av ca 1500 studenter, mens de svenske dataene omfatter to kartlegginger av studenter som har studert ved studiesentra. I tillegg er det gjennomført kvalitative undersøkelser i alle tre landene.

Gruppens målsetting både med boken og konferansen har vært:

- Å få økt innsikt i hvem de voksne, fleksible studentene er og andelen av dem i høyere utdanning
- Å forstå mer av hva som motiverer dem og får dem til å gjennomføre studier og hvordan de faktisk ordner seg i dagliglivet
- Å få mer kunnskap om hva slags betingelser de har både hjemme og på arbeidsplassen
- Å få mer innsikt i hvordan de arbeider med studiene – deres læringsstiler med mer
- Å vurdere hva slags implikasjoner dette har for høyere utdanning
- Å få mer kunnskap om hva slags betydning utdanningen har hatt for studentene både under og etter utdanning

Som grunnlag for både boken og forskningsarbeidet har vi bygd på nasjonal og internasjonal forskning fra flere fagområder og på ulike deler av det pedagogiske forskningsfeltet. Det har vært et viktig utgangspunkt for vårt arbeid å nærme oss den voksne, fleksible student ut fra tilgjengelig empiri.

3. Hva har kommet ut av gruppens arbeid

Våre forskningsresultater og den dokumentasjon de bygger på, er redegjort for i boka "Den usynlige student". Her skal vi bare kort referere noen punkter som vi mener er av spesiell interesse med tanke på praktiske tiltak.

Gruppens arbeid har langt på vei vært et *synliggjøringsprosjekt*. Det har handlet om å synliggjøre en studentgruppe som utgjør en økende andel i høyere utdanning, og som lovprises når en snakker om voksenopplæring og livslang læring, men som samtidig er et administrativt ”uroelement” i lys av offisielle utdanningspolitiske målsettinger om økt gjennomstrømming og gjenreising av heltidsstudenten. Dette er en studentgruppe som gjerne ønsker å studere på deltid og å kunne kombinere studier med lønnet arbeid og familieforpliktelser.

Det har vært en både interessant og spennende erfaring å arbeide med denne studentgruppen i et skandinavisk perspektiv og i en skandinavisk forskergruppe, og vi har funnet mange fellestrekk mellom våre land i denne sammenheng.

Ett slikt fellestrekk er at eksisterende utdanningsstatistikk for fleksibel utdanning verken er tilstrekkelig eller god nok. Vi må i dag, som for 15 – 20 år siden, bygge vår viten på antagelser og hypoteser når vi skal si noe om hvor stor denne aktiviteten egentlig er. Slik sett holder fremdeles vår betegnelse ”den usynlige student”.

Om vi setter grensen for hva vi forstår med voksne studenter ved 25 år, kan vi konstatere at de utgjør majoriteten av antallet registrerte studenter ved høyere utdanningsinstitusjoner i de tre skandinaviske landene. Det er også slik at voksne, spesielt kvinnelige studenter, er den gruppen som har stått for veksten i antallet studenter. Vi har i tillegg sett at det først og fremst er nye studerende på 35 år og mer, de vi kan kalle eldre voksne, som har tatt plass i høyere utdanning både i Norge, Sverige og Danmark. Et viktig ”funn” i vår forskning er med andre ord at godt voksne også er førstegangsstuderende, ikke primært etter- og videreutdanningsstudenter slik en ofte kan få inntrykk av. Det er slik sett en ”mismatch” mellom idealer og realiter i høyere utdanning som fordrer nye politiske og organisatoriske grep.

Et viktig aspekt ved feltet ”voksenutdanning” i de skandinaviske land, er at dette langt på vei er en kvinnedominert arena, selv om menn var i flertall blant deltakerne innen ’åben uddannelse’ i Danmark helt fram til 2004. Med dette som utgangspunkt kan en forstå at den voksne student på mange måter har vært ”usynlig”. Dette føyer seg inn i et generelt bilde av at typisk kvinnelige fenomener eller arenaer er usynliggjort. På den annen side argumenteres det i dag for at menn blir akterutseilt på grunn av kvinners frammarsj på mange arenaer og den økte synliggjøringen av kvinners interesser som har funnet sted de senere årene. Det gjelder særlig i forhold til utdanning og kompetanseoppbygging. Kvinner er i flertall blant studentene i høyere utdanning generelt, og dette mønsteret er enda sterkere innenfor fleksibel utdanning, i hvert fall i Norge og Sverige. Det skyldes blant annet at mange av de fag og studier som tilbys på alternative eller ”utradisjonelle måter” er knyttet til yrkesområder som i særlig grad rekrutterer kvinner. Til en viss grad er det grunnlag for å si at feltet voksenutdanning har bidratt til å forsterke en generell ”feminisering” av høyere utdanning.

Det er i hovedsak et stort samsvar i data om og perspektiver på voksne, fleksible studenter som kommer til uttrykk i våre tre land. Selv om det også eksisterer ulikheter mellom landene er hovedbildet at det er naturlig å snakke om felles vilkår for og opplevelse av studentrollen både i Sverige, Norge og Danmark. De variasjoner og ulikheter som vises i materialet, er i liten grad knyttet til nasjonale særtrekk, men til andre forhold på tvers av land og kulturer. Dette avspeiler den kulturelle likhet som eksisterer mellom våre land, men er i ennå sterkere grad uttrykk for de rammevilkår som den nordiske velferdsmodellen gir. Vi har alle en høy

yrkesdeltakelse i befolkningen, en stor andel kvinner har lønnsarbeid, vi har en sterk offentlig sektor og forholdsvis gode sosiale støtteordninger.

Et klart flertall av de studentene som inngår i våre undersøkelser, har yrkesarbeid samtidig som de studerer. Vilåårene for å kombinere studier med arbeid varierer imidlertid sterkt. Rent generelt kan vi si at de som antakelig har de beste rammebetingelsene, er de som har sjenerøse støtteordninger på arbeidsplassen. På dette punktet er det også visse forskjeller mellom våre land. Danske studenter ser ut til å komme bedre ut i forhold til arbeidsplassen enn norske. I begge land kommer menn bedre ut enn kvinner, og det er en klar forskjell mellom de som studerer for første gang i voksen alder og de som har erfaring fra høyere utdanning, da ofte i form av videreutdanning.

Motivasjonskilden for de fleste voksne studenter er nåværende eller fremtidig arbeid. Selv om studentgruppen kan inndeles i flere undergrupper ut fra motiv, så trer alltid arbeidsrelaterte motiv fram, om enn i noe forskjellig utforming. Arbeidsrelaterte motiv er nært knyttet til mer personlige motiv og kan ses som to sider av samme sak. Studentenes ønsker synes også i stor grad å bli innfridd, da studiene resulterer i at de fleksible voksne studentene i mange tilfelle får en bedre situasjon i arbeidsmarkedet.

Våre studier viser at selv om de voksne studentene klarer seg bra, utøver de ikke alltid studiearbeidet med kvalitet, struktur og bevissthet. Med referanse til teori om selvregulert læring, kan studievanene deres karakteriseres som middels eller litt under middels gode. Generelt sitter vi igjen med et inntrykk av at i det skandinaviske utdanningssystemet er det forholdsvis liten interesse for hvordan man styrker enkeltstudenters evne og kapasitet til "å lære å lære". I høyere utdanning er dette et paradoks, all den tid studenter generelt vier mesteparten av sin studietid til selvstudier. For den voksne fleksible student forsterkes dette paradokset.

Arbeidet med empirien og diskusjonene i gruppen har bidratt til at vi har kunnet stille spørsmål ved begrep og kategoriseringer som lenge har vært tatt for gitt. Det gjelder for eksempel innenfor viktige områder som motivasjon, utbytte, støtte, forhandlinger og fleksibilitet. Selv om slike inndelinger og kategoriseringer er viktige, er de også problematiske fordi de kan "låse" tanken og bidra til å opprettholde stereotypier. Det er ikke uvanlig at begreper og kategorier som opprinnelig utvikles som tentative forklaringer og forsøk på å systematisere et fenomen, etter hvert får status som sannheter og absolutter. Det ligger også en fare i at analytiske kategorier kan bidra til en fragmentering av virkeligheten som gjør at man mister av syne helhet og sammenhenger. Forholdet mellom indre og ytre motivasjon er et typisk eksempel på en distinksjon som det er viktig å betrakte med et kritisk, konstruktivt blikk.

4. Innspill om pedagogiske, organisatoriske, utdanningspolitiske eller andre handlingsorienterte implikasjoner av våre forskningsresultater

Det er særlig på følgende områder at vi, på bakgrunn vår forskning, har forslag til endringer som kan bidra til både å synliggjøre og å forbedre voksne studenters situasjon:

- Å forbedre statistikkgrunnet om voksne og fleksible studenter
- Å etablere spesielle økonomiske støtteordninger for voksne studenter

- Å utvikle utdanningsinstitusjonene organisatorisk, pedagogisk og kompetansemessig, slik at de klarer å leve opp til de krav og forventninger voksne studenter har
- Å bidra til en klarere organisatorisk forankring av utdanning på arbeidsplassen og utviklingen av relasjonen arbeidsliv - utdanningssystem
- Å modifisere det utdanningspolitiske bildet av hva en student er!

Å forbedre statistikkgrunnlaget om voksne og fleksible studenter

Å synliggjøre voksne, fleksible studenter i høyere utdanning ved hjelp av nasjonal statistikk har vist seg å være en vanskelig oppgave, preget av stor usikkerhet.

Vi kan slå fast at det mangler data om denne studentgruppen i alle de tre landene, og at de data som finnes, har store svakheter. Problemet handler for eksempel om ulike definisjoner av fleksibel utdanning, usikkerhet om kvaliteten på dataene og mangel på data i et longitudinelt perspektiv. Et komparativt perspektiv vanskeliggjøres ytterligere ved at dataene ikke er helt kompatible. Det er derfor behov for å gjøre en innsats på nordisk nivå for å få mer pålitelige data om voksne studenter i høyere utdanning. En begynnelse kunne være å registrere studenter ut fra visse basiskriterier:

- Et skille mellom heltid og deltid – tidsdimensjonen
- Et skille mellom grunnutdanninger og videreutdanninger – fagets status
- Et skille mellom førstegangs- og flergangsstudenter – studieprogresjon
- Et skille mellom studier på studiestedet (on campus) og utenfor (off- campus) - geografi

Å etablere spesielle støtteordninger for voksne studenter

Voksne studenter har rett til studielån på linje med andre studenter. Studielånsordningen (i hvert fall i Norge) er imidlertid primært konstruert med tanke på unge studenter uten tunge forpliktelser over familie eller en arbeidsgiver. I praksis vet vi at mange voksne studenter kvier seg for å ta opp lån, som kommer på toppen av lån til bolig, bil og annet. De har kortere tilbakebetalingshorisont. De er derfor langt på vei avhengig av enten å bli subsidiert av en partner eller å kombinere studier med arbeid.

Vi har også sett gjennom vår forskning at vilkårene for å kombinere studier med arbeid og støtten fra arbeidsgiver varierer mye. Det er behov for å utvikle spesielle støtteordninger for voksne studenter. Dette er etter vår vurdering også åpenbart i fellesskapets interesse, da det i årene framover vil det være et økt behov for stillinger i mange sektorer, ikke minst innenfor helse- og omsorg, det vil si noen av de sentrale profesjonsutdanningene (St. meld nr. 25 (2005-2006)). Det er offisiell politikk i Norge at folk skal stå i lønnsarbeid lengre, at ikke så mange skal gå av med tidlig pensjon og at flere skal arbeide etter at de er fylt 67 år.

Økt vekt på kompetanseoppbygging i voksen alder og gode stipend – eller støtteordninger - vil kunne stimulere til et lengre yrkesaktivt liv for mange. De vil kunne ha særlig betydning for voksne førstegangsstuderende, de som startet opp sin studentkarriere i voksenalder. Hvorvidt slike støtteordninger primært bør rettes mot den enkelte arbeidstaker/student eller

arbeidslivet/virksomhetene i arbeidslivet, er en annen sak. Vårt forslag er at en på dette punktet tar tak i noen av de forslagene som ble lansert NOU 1997: 25 *Ny kompetanse* og oppdateres/videreutvikles i lys av utviklingen de siste årene, både når det gjelder innslaget av voksne (over 30 år) i høyere utdanning og når det gjelder tilgjengeligheten til fleksible studietilbud.

Å utvikle relasjonen mellom arbeidsliv og utdanningssystem til beste for voksne studenter

- Det bør samarbeides om hvordan formelle studier bedre kan integreres i arbeidshverdagen. Dette gjelder både for å kunne utvikle nye studiemodeller, for å se formal- og realkompetanse i sammenheng, for å forbedre den individuelle læring, for å skape bedre studievilkår innenfor rammen av arbeidshverdagen og for å kunne utnytte ansattes kompetanse i utviklingen av arbeidsplassen.
- Ett viktig tiltak kan være å utvikle og prøve ut studiemodeller som legger til rette for at studiearbeid kan organiseres som *kollektive* prosjekter på arbeidsplassen. Det er i den forbindelse behov for mer kunnskap om forhold som hemmer eller fremmer slike kollektive læreprosesser, i ulike sektorer og bransjer.
- Det bør avsettes spesielle strategiske midler til de høyere utdanningsinstitusjonene for utprøving av nye modeller og arenaer for samarbeid med arbeidslivet (i både privat og offentlig sektor) og for systematisering av de erfaringer som er gjort på dette feltet.

Å utvikle utdanningsinstitusjonene organisatorisk, pedagogisk og kompetansemessig slik at de klarer å leve opp til de krav og forventninger voksne studenter har

For alle voksne viser det seg at fleksibilitet, jobbrelatering og samspill mellom forskjellig individuelle og sosiale læringsformer er vesentlige dimensjoner ved gode utdanningstilbud. Det stiller høyere utdanningsinstitusjoner overfor store utfordringer, fordi studietilbud for voksne ofte tar utgangspunkt i tradisjonelle studiemodeller og i for liten grad tar hensyn til de spesielle prioriteringer, behov og ønsker som denne studentgruppen har. Det må derfor utvikles nye former for tilrettelegging av studier. Det forutsetter både prioritering fra ledelsen, organisatoriske endringer samt konkrete etterutdanningstilbud for lærere. Det må avsettes økonomiske midler, og det må skje på ledelsesnivå. Det må bygges opp en kompetanse i å registrere voksnes behov og ønsker og omsette dem i konkrete tilbud, noe som ofte kan forutsette en spesialenhet ved institusjonen. Til sist må det personalet som skal være formidlere og veiledere for voksne, sikres den kompetansen som kreves for at de skal kunne leve opp til nye krav og prioriteringer.

- Både faglige og administrativt ansatte bør bevisstgjøres om denne studentgruppa. Det bør inngå som et tema i alle former for pedagogisk kvalifisering av vitenskapelig personale.
- Studie- og læringsstrategier hos voksne må i større grad trekkes inn som dimensjon i planlegging og gjennomføring av fleksibel utdanning.
- Det bør settes i verk forsøk med å forbedre voksnes studier- og læringsstrategier.
- Flexibel utdanning som oppgave bør inngå som del av undervisningsoppgaven for alt vitenskapelig personale.

- Norgesuniversitetet, i samarbeid med partene i arbeidslivet, bør etablere et forsknings- og utviklingsprogram utenfor Norges forskningsråd med fokus på forholdet mellom voksne, formell utdanning og arbeidsliv.

Å modifisere det utdanningspolitiske bildet av hva en student er!

De tiltakene som er foreslått foran forutsetter en mer differensiert forståelse av hvem studentene i høyere utdanning er og av voksne studenters situasjon. Dette er på sett og vis det mest dramatiske forslaget fra vår side, fordi det forutsetter noe langt mer enn enkelttiltak eller mindre organisatoriske grep. Det handler om en revidert oppfatning av studentrollen og en nyansering av tenkningen av så vel hvorfor voksne begynner å studere og av hva slags betydning studiene faktisk har. De innebærer å erkjenne at det offisielle utdanningspolitiske bildet av den unge heltidsstudenten som skal fortest mulig gjennom utdanningssystemet, ikke "matcher" dagens realiteter og – antakelig i enda mindre grad – morgendagens. Det vil måtte få konsekvenser for låne- og stipendordninger for studentene, for organisering av studietilbudene og for finansieringssystemene i høyere utdanning. Tiden er mer enn moden for en slik kursendring.